

VERBODEN BOEKEN

VE

MARJOLEINE MOLENAAR

RBODEN BOEKEN

Filosoferen over wat niet mag

LEMNISCAAT ROTTERDAM

De uitgever heeft rechthebbenden voor zover bekend en nodig verzocht om toestemming voor publicatie. Ook heeft de uitgever alle bronnen, voor zover bekend, vermeld in de bronvermelding en alle afbeeldingen in de fotoverantwoording. Wie desondanks meent rechten te kunnen doen gelden betreffende beelden en teksten in dit boek, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever.

© Tekst Marjoleine Molenaar, 2024
© Omslagbeeld Hanna Radstake (foto van Nadia Nasirkhan) en Kelly Maker (bewerking), 2024
Vormgeving Marc Suvaal
Nederlandse rechten Lemniscaat b.v.,
Vijverlaan 48, 3062 HL Rotterdam, 2024

ISBN 978 90 477 1617 4
NUR 740

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk, chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig papier.

Inhoud

INLEIDING – Waarom dit ‘verbodenboekenboek?’ 9

‘Waar is mijn andere papa?’ – *Piccolo Uovo*,

prentenboek van Francesca Pardi 17

Een zoekplaat met een tepel – *Waar is Wally?*,

prentenboek van Martin Handford 21

Verboden letters – *Louis Braille*, boeken in braille 25

De kus – *Young Avengers: The Children’s Crusade*,

stripboek van Allan Heinberg & Jim Cheung 33

Verboden boek, verboden schrijver – *Dagboek van een halve indiaan*,

YA-boek van Sherman Alexie & Ellen Forney 39

‘Had ik maar een vriendin!’ – *Het Achterhuis*,

dagboek van Anne Frank 47

Hekserij en hocus pocus – *Harry Potter*,

fantasy-romans van J.K. Rowling 57

Racistisch politiegeweld – *The Hate U Give*,

roman van Angie Thomas 69

Vertrokken uit de stad waar je van houdt – *Persepolis*,

stripboek van Marjane Satrapi 77

Teenagers versus society – *Unfree Speech*,

non-fictieboek van Joshua Wong & Jason Y. Ng 85

Zonder titel – Auteur onbekend 93

‘Politiek, doe er iets aan’ – <i>Allerlei ontucht</i> , seksboekje van Drs. S. (de latere Drs. P.)	95
Obsceen! – <i>Lady Chatterley’s Lover</i> , roman van D.H. Lawrence	105
Een verboden Joods-Palestijnse liefde – <i>Grensleven</i> , roman van Dorit Rabinyan	113
Chroniqueur van het vuile nachtleven – <i>Hongerjaren</i> , autobiografie van Mohamed Choukri	119
Moedig zijn – <i>De meiden van Riaad</i> , roman van Rajaa Alsanea	125
Voor de goede verstaander – <i>Anansi-tori’s</i> , orale literatuur	133
Mag je de koning beledigen? – <i>The King Never Smiles</i> , biografie over Bhumibol door Paul Handley	139
No peace, no pussy – <i>Lysistrata</i> , toneeltekst van Aristophanes	145
Angst voor imagoschade – <i>Koran</i> , religieuze tekst	153
Op de <i>Index</i> van het Vaticaan – <i>Historiae animalium</i> , dieren-encyclopedie van Conrad Gessner	161
Het ultieme verboden boek? – <i>Mein Kampf</i> , politiek manifest van Adolf Hitler	175
Wat je onthoudt kan niemand je meer afpakken – <i>Thora</i> , religieuze tekst	185
‘Mijn boek zal honderd jaar slapen’ – <i>The Future Library</i> , kunstwerk van Katie Paterson	191

GESPREKSVRAGEN – Samen filosoferen over verboden
boeken **197**

NAWOORD – Een leven van behoedzaamheid **209**

DANKWOORD **125**

BRONNEN **217**

FOTOVERANTWOORDING **132**

‘Waar ben je precies zo blij mee?’ vroeg Harry haar.

‘O Harry, zie je dat niet?’ fluisterde Hermelien. ‘Als ze één ding had kunnen doen om er absoluut zeker van te zijn dat iedereen op deze school je interview zal lezen, dan was het het verbieden!’

– J.K. Rowling, *Harry Potter en de Orde van de Feniks*

Categorieën sluiten dingen uit; lezen doet dat niet – of althans hoort dat niet te doen. Wat voor classificaties er ook zijn gekozen – elke bibliotheek tiranniseert de handeling van het lezen en dwingt de lezer – de nieuwsgierige lezer, de waakzame lezer – het boek te redden uit de categorie waartoe het is veroordeeld.

– Alberto Manguel, *Een geschiedenis van het lezen*

Waarom dit 'verbodenboekenboek'?

Door de eeuwen heen zijn talloze boeken om uiteenlopende redenen verboden. Er zijn boeken gemaakt die begonnen als bestseller en eindigden in een rechtszaal of op een brandstapel. In de zestiende eeuw smokkelden handelaren stapels tegendraadse teksten op de rug van ezels over besneeuwde bergtoppen – en nu, vele eeuwen later, worden gevaarlijke e-books geüpload in de virtuele *Uncensored Library* in Minecraft.

Dierbare boeken werden ooit diep onder de grond begraven om ze te beschermen, of juist fluisterend doorverteld om ze woordelijk te kunnen onthouden. Sommige schrijvers namen bewust risico's, omdat de drang om hun boodschap te verspreiden sterker was dan de angst voor de gevolgen. Anderen maakten een boek zonder dat een haar op hun hoofd eraan dacht dat hun werk ooit ophef zou kunnen veroorzaken. De wereld van het verboden boek bevat oneindig veel verhalen.

Discussies over controversiële boeken komen regelmatig in het nieuws. Dat was vroeger zo en dat is nu niet anders. En hoewel men zegt dat er minder wordt gelezen, lopen bij een boekenruzie de emoties hoog op, of het nu gaat over een *banned book* op een Amerikaanse highschool, een erotisch boek in Saoedi-Arabië of een nieuwe kijk op oude kinderverhalen in Nederland. Hoe beeld-georiënteerd we ook zijn, boeken vertegenwoordigen nog altijd iets diepers. Verhalen die je ooit las en die écht indruk maakten, zijn een deel

geworden van jezelf. Kom je aan dat boek, dan kom je aan mij, zo is het gevoel. Een boek hoef je niet in handen te hebben om het bij je te dragen.

In dit 'verbodenboekenboek' lees je vierentwintig verhalen áchter boeken die ooit verboden waren of dat nu ergens op aarde zijn. We gaan op reis door de boekenkast, over verschillende continenten, en passeren allerlei redenen voor een verbod. We trekken van alles van de plank: van comics tot chicklit en van encyclopedie tot sprookje. Qua taboes is er voor elk wat wils. Want wat je ook van een beladen boek vindt, boekverboden geven altijd stof tot nadenken.

HOE HET VOOR MIJ BEGON

Als kind heb ik nooit het gevoel gehad dat ik iets *niet* mocht lezen. En ik weet nog dat ik dat toen heel gek vond. Waarom werd de televisie bij gewelddadige scènes snel uitgezet, maar kon ik gewoon de bibliotheek uitlopen met m'n zware rugtas vol met alles waar ik nieuwsgierig naar was? En waren er nog meer verhalen te vinden die de bibliotheek niet had? En als de bibliotheek ze niet had, waarom dan niet? Ik zei er niets van, maar vreemd was het wel.

Zo las ik bijvoorbeeld een dikke prehistorische roman over een *homo sapiens*-meisje dat bij een groep Neanderthalers leefde. Ze trok over de steppe, sprak in gebarentaal en werd plots verkracht door een stamgenoot. Hallo, dat was even veel nieuwe informatie.

Bij mijn opa op tafel lag datzelfde boek, met ezelsoren op de hoeken. Zijn ogen hadden dus dezelfde letters gelezen als de mijne, en toch werd er niet over gesproken. Dus naast de fijne kneepjes van de mammoetjacht en hoe te overleven in een grot tijdens een sneeuwstorm, leerde ik van het boek óók dat er blijkbaar dingen bestonden waar iedereen van wist en waar je niet met iedereen zomaar tijdens de koffie over kon praten – maar waar je best al bladerend achter mocht komen. Lezen werd een persoonlijke ontdekkingstocht.

Ik sleepte van alles uit de bibliotheek: een audio-cursus Chinees (niet afgemaakt), de *Donald Duck*, een boek over slavernij op Curaçao (nog nooit over gehoord), *Praktische zelfhypnose voor iedereen* (misluk) en een boek over harddrugs in Berlijn in de jaren zeventig.

Mijn ouders waren niet bang dat ik daardoor naar heroïne zou verlangen, ze waren blij dat ik las. Ondertussen leerde ik ongemerkt over manieren van leven in landschappen die ik nooit in het echt had gezien, over gebeurtenissen uit de geschiedenis die niet op school werden behandeld, over gevoelens en gedachten die ik nog niet kende. Lezen voelde anders dan kijken naar een serie, want al lezende zag ik het verhaal voor me, in mijn eigen hoofd.

Hoe meer boeken ik las, hoe meer ik ging beseffen dat andere mensen een grote invloed kunnen hebben op de toegang die je krijgt tot informatie, en ook dat je daar zelf een rol in hebt. Ik ondervond, denk ik nu, dat je je eigen gedachten en ideeën beter kan vormen als je ook die van een ander kent.

BIBLIOTHEEK

Tegenwoordig werk ik in de bibliotheek van Rotterdam. Elke dag loop ik langs de boekenplanken, die bij elkaar opgeteld kilometers lang zijn, en bekijk de eindeloze stroom bezoekers die allemaal op zoek zijn naar iets nieuws. Ze neuzen rond, lezen de achterflappen of zitten met oortjes achter hun laptops, omringd door roze en gele markeerstiften en stapels boeken. Profielwerkstukken, spreekbeurten, scripties: er wordt veel nagedacht door al die medemensen met hun geconcentreerde gezichten, dat kan je wel zien. Je ziet ze nadenken. Iedereen doet z'n best om een onderbouwde mening te vormen en de wereld te snappen, in het groot en in het klein, en dat is nog niet altijd makkelijk.

Hoewel veruit de meeste mensen zich nergens aan storen, kunnen er bij vlagen hevige emoties ontstaan over boeken. Soms heel plotseling. Een meneer vroeg zich met trillende stem af of een anti-vaccinatieboek tijdens een pandemie geen gevaar zou zijn voor de volksgezondheid. Moest zo'n boek niet zo snel mogelijk door de versnipperaar? Een andere keer maakten gemeenteraadsleden zich hevig zorgen, aangewakkerd door een discussie op Instagram, over de mogelijke aanwezigheid van een satirisch boek over pedoseksualiteit in de bibliotheekcollectie. Ik kreeg het gevoel dat ik het boek met een beschermbril en plastic handschoenen moest gaan zoeken.

In de bibliotheekwereld ontmoette ik collega's uit verre landen, waar boeken van jonge kritische activisten absoluut niet in hun kasten mochten en waarmee de communicatie verliep via VPN. Mijn buurjongens zagen bij mij thuis een *Harry Potter*-boek liggen, maar dat mochten ze niet lenen van hun moeder. Ze legden me uit dat hekserij je in de armen van Satan kon drijven. *Call of Duty* spelen was geen probleem. De volgende dag kon ik het boek nergens vinden. En toen ik op een dag op de trein wilde stappen, werd er bij de entree van het Centraal Station vurig gedemonstreerd tegen iemand die per se een lucifer bij een Koran wilde houden. We kunnen wel stellen dat men boeken nog altijd belangrijk en invloedrijk vindt.

Het zette me aan het denken over de omvangrijke geschiedenis van boekverboden. Hoe verschillend of juist vergelijkbaar zijn die discussies en verboden door de eeuwen heen? Hoe bepaalt de tijd waarin je leeft je kijk op een boek? En kun je daar makkelijker met elkaar over praten op een moment dat de felle schijnwerpers niet op één specifieke titel gericht staan, maar als je een stapje naar achter doet en het geheel aanschouwt?

OP EXPEDITIE

Ik startte een expeditie langs bibliotheken en archieven en raakte in de ban. De speurtocht naar verboden boeken was begonnen. In mijn werkplaats stapelden dikke en dunne boeken zich hoog op en op de wereldkaart van de reisafdeling plakte ik post-its met verboden titels per land.

Ik maakte een denkbeeldige reis van het oude Athene naar de Hongkong Library, van de steegjes van Tanger naar het koninklijk paleis in Thailand, van de synagoge in Rotterdam naar de Caraïben, om te eindigen in de wouden van Noorwegen. Onderweg kwam ik langs begrippen als moedig zijn, herkenning, onderdrukking en opstand, ballingschap, verboden liefde, racisme, imago, satire, geschiedschrijving, heilige teksten, dubbele boodschappen, het geheugen, zelfcensuur en waarachtigheid.

Na het lezen, onderzoeken en praten met allerlei lezers maakte ik een selectie op basis van de redenen achter een boekverbod, de verschillende tijdvakken, genres en locaties. Ik richtte me op verboden boeken die aansprekend en herkenbaar zijn – of juist nieuw – voor lezers van verschillende generaties, met verschillende interesses. Langzaam groeide er een vreemde verzameling verhalen, die bij elkaar zeker geen ‘complete geschiedenis van het verboden boek’ vormen, maar wel een reeks gespreks-artikelen waarbij er altijd ruimte is voor toevoegingen.

EEN BOEK EN EEN MACHTHEBBER

Wanneer spreek je van een verbod? Als een boek ergens binnen (online) bereik is of niet landelijk verboden is, kun je het dan toch een verbod noemen? Ik hanteer hier een ruime benadering om na te kunnen denken over boekverboden in brede zin. Voor een boekverbod zijn minimaal twee partijen nodig: een boek en een machthebber. De laatste probeert moedwillig het schrijven of publiceren te voorkomen (preventief) of het verspreiden en lezen te verhinderen (repressief).

Zo’n machthebber kan heel dichtbij staan – denk aan een oudercomité, een schoolbestuur, een bibliotheek of de persoonlijke begrenzing van een lezer. Een regering, leger of religieuze macht staat meer op afstand, maar heeft evenveel invloed, en soms meer. Deze machtsstructuren zijn met elkaar verknoot en dan is niet te zeggen waar de ene begint en de andere eindigt.

Soms laat een verbodsverhaal zich niet zo makkelijk vertellen, bijvoorbeeld als boeken door de tijd heen vaker en om verschillende redenen verboden zijn geweest. Het verbieden van boeken is geen logisch en eenduidig proces, en vooral ook veel gedoe met onverwachte wendingen. Als de geschiedenis een eenduidig verhaal zou zijn en in makkelijke vakjes zou passen, dan waren we er snel over uitgepraat.

In elk hoofdstuk reizen we daarom in vogelvlucht door complexe verbodsverhalen, in de wetenschap dat er over ieder verbod misschien wel een heel boek te schrijven valt. Toch hebben bijna alle

verboden iets gemeen: ze komen in de basis voort uit angst, machts-wellust, zorg of overtuiging.

Kun je begrip hebben voor de denkwijze van een machthebber met een totaal andere blik op geloof, maatschappij, politiek of seksualiteit dan de jouwe? Wat vind je (on)aanvaardbaar, wat gaat je pet te boven en hoe komt dat oordeel tot stand? En zullen mensen over twintig jaar andere taboes ervaren dan nu? De inhoud van een krakend pak papier met inkt (of een perkamentrol of PDF-bestand) verandert immers niet, maar onze visie erop wel.

Een reis langs boekverboden is vergelijkbaar met een rit langs ondergrondse metrostations waar je, bepakt en bezakt met tijd-geest, karakter, opvoeding, scholing en alles wat jou jou maakt, even uitstapt op een stil perron en met de ogen van nu beoordeelt wat je daar aantreft. Die kijk had de oorspronkelijke schrijver vaak niet kunnen bedenken.

Op deze route langs boekverboden zijn evengoed talloze andere haltes te bedenken – zo veel heeft de wereld er gekend. En let op, de meeste boeken uit deze selectie hebben uiteindelijk wél het daglicht gezien. Ze hebben het geschopt tot een verbod, soms met fatale gevolgen voor de schrijver, vertaler of tekenaar.

Hoeveel boeken er uit *niet* zijn bedacht, uitgebracht of juist vroegtijdig onderschept, dat zullen we nooit weten. De meest succesvolle methode om een boek te verbieden is immers niet zeggen dat je dat gaat doen, maar het boek of de schrijver in stilte laten verdwijnen.

PRAATBOEK

In Nederland en België zijn officiële boekverboden zeldzaam. We leven in een samenleving waarin de vrijheid van meningsuiting is verankerd in de grondwet en wordt begrensd door het strafrecht. Boeken uitbrengen of durven lezen in landen met een totalitair regime is onvergelijkbaar met onze vrijheden – daar kan schrijven of lezen dodelijk zijn.

As we read liggen er schrijvers, gewoon mensen zoals jij en ik, ineengedoken in een cel te wachten, met pijn in hun lijf door de straffen van afgelopen nacht, in de wetenschap dat er weer een

nieuwe nacht aankomt. Er zijn landen waar meisjes hun rugtas niet vol mogen proppen met boeken, maar alleen stiekem mogen leren lezen, verborgen in een bezemkast – als ze geluk hebben. Dat is geen fictie, dat is werkelijkheid.

Toch komen ook in Nederland en België bedreigingen van schrijvers voor. Ook hier is veilige ruimte nodig om teksten te schrijven, te lezen of te verdedigen die ingaan tegen een deel van de publieke opinie of tegen de eigen sociale omgeving. Het vergt niet alleen moed, maar ook vertrouwen en kennis om een ander die vrijheid te gunnen.

Om vrijheid goed in vorm te houden en te blijven oppoetsen, hebben we allerlei gereedschappen in handen: veel verschillende boeken, vrijheid van meningsuiting én het vermogen om ons in een ander te verplaatsen. Daarom is dit ‘verbodenboekenboek’ geen historisch overzicht met klassiekers geworden, maar gewoon een praatboek over mensen en boeken. Achterin staan gespreksvragen om verder te filosoferen.

WAAR VIND JE VERBODEN BOEKEN?

De belangrijkste vindplaatsen zijn natuurlijk (online) boekwinkels, bibliotheken, op smartphones of in kraampjes met vergeelde derdehands exemplaren. Een voordeel van de echte plekken is dat je minder in een algoritme verzandt dan bij online zoektermen. In bibliotheken en boekwinkels stuit je vaak per ongeluk op wat je niet zoekt. Het boek vindt jou. In deze verhalenpaleizen staan tegendraadse titels vanuit allerlei landen vaak ontspannen naast elkaar in de kast. Dagelijks komen er honderden nieuwe bij.

‘A library is a growing organism’, heeft de beroemde Indiase bibliotheekwetenschapper S.R. Ranganathan daar ooit over gezegd. Het geheel van boeken is meer dan de som der delen. De boeken zijn daar niet aan het bekvechten, maar ze lijken soms wel – als niemand kijkt, zo stel ik me voor – zachtjes ritselend met elkaar in gesprek te zijn. ’s Avonds laat, als iedereen al naar huis is en ik door de doodstille gangpaden loop met alleen nog de muizen als gezelschap, denk ik de boeken te horen fluisteren:

Psst, buurman, volgens mij pas ik toch niet bij sciencefiction.
Ik voel me met de dag meer politiek.

Het staat je vrij om die boeken gewoon te gaan bekijken, zonder dat iemand daar wat van vindt. Ze staan op je te wachten en zijn alleen beledigd als er over hen wordt gesproken zonder dat ze zijn opengedaan. Gun jezelf dus weids, onverwacht en ongepast lezen. En kom op voor het lees- en schrijfrecht van een ander. *Protect your shelf.*

Rotterdam, 2024

‘Waar is mijn andere papa?’

– *Piccolo Uovo*

Prentenboek van Francesca Pardi | Jaar van uitgave: 2011

Beschrijving verbod: Italië, 2015

‘CARO #ELTON JOHN, IK HEB GEEN PROBLEEM MET HOMOSEKSUALITEIT’

Na een klaterende overwinning te hebben behaald, besloot Luigi Brugnaro zijn verkiezingsbelofte waar te maken. Terwijl de pro-secco-flessen op het San Marcoplein bijeen werden geveegd wreef hij zijn ogen uit, klapte zijn laptop open en schreef een brief aan 28 lokale kleuterscholen met daarin zijn besluit: ‘In de bijgevoegde lijst vindt u de boektitels die vanaf heden niet meer in het bezit mogen zijn van uw collectie.’ Achter zijn naam, voor het eerst: ‘Burgemeester van Venetië.’ *Send.*

Zou het zo gegaan zijn? Of had hij er zijn mensen voor? De lijst met 49 prentenboeken had hij zeker niet zelf hoeven maken. Een jaar eerder had een comité van specialisten deze boeken geselecteerd voor de voorleeshoekjes van de scholen. Uit pedagogisch onderzoek was namelijk gebleken dat vooroordelen zich rond het derde levensjaar in het brein nestelen. De perfecte leeftijd dus, volgens het comité, om kleuters via boeken een regenboog aan levensstijlen te laten zien.

Piccolo Uovo (Klein Eitje) was een van die prentenboeken. Hierin gaat een nieuwsgierig ei op pootjes op bezoek bij families van diverse samenstelling: twee pinguïn-papa’s, een alleenstaande-vader-nijlpaard en kangoeroes met de buidel vol adoptie-koala’s. Brugnaro was hier niet van gecharmeerd:

Stel je even voor dat mijn driejarige *bambina* thuiskomt en vraagt: 'Waar is *mijn* andere papa?' Dat is gewoon onbestaanbaar.

Wat burgers thuis allemaal voorlazen, moesten ze zelf maar weten, aldus Brugnaro. 'Maar op onze scholen leren we kinderen traditioneel hoe een familie behoort te zijn.'

Als een snijdende wind trok het nieuws over dit besluit over de Venetiaanse kanalen tot ver daarbuiten. De Milanese maker van het prentenboek, Francesca Pardi, was furieus en keek daarbij niet alleen naar de burgemeester, maar ook naar andere invloedrijke personen:

In Italië ligt de beslissende stem over de moraal nog altijd bij de kerk. Een boek dat toont dat er ruimte is voor verschillen, vindt men al snel bedreigend. Vooral als het in kindertaal laat zien dat er niets is om bang voor te zijn. Kinderen worden heus niet homoseksueel van een verhaal over twee papa's. Ze worden wel veel gelukkiger als ze hun eigen gezinsstructuur ook eens terugzien in een boek.

Daarin stond Francesca niet alleen. 263 Italiaanse kinderboekenschrijvers en -illustratoren trokken hun boeken ook terug uit Venetië onder het motto: 'Die boeken niet? Dan mijn boek ook niet.'

Francesca pakte een pakket met haar boeken in, plakte het goed dicht en stuurde het met een brandbrief naar Paus Franciscus. In al deze commotie liet ook de parttime-Venetiaan en popzanger Elton John van zich horen. Hij twitterde:

Het mooie Venetië zinkt weliswaar weg, maar niet zo snel als de lompe en onverdraagzame Brugnaro.

Brugnaro stuurde op zijn beurt een tweet terug:

Caro #Elton John, ik heb geen probleem met homoseksualiteit, maar deze burgemeester is een vrij man. Ik ben niet bang voor

jouw beledigingen. Als je echt een ware inwoner bent van Venetië, doneer dan meer geld voor het herstel van de stad :) :].

Op een persconferentie stelde Brugnaro: ‘De Venetianen wisten precies wat ze kregen toen ze op mij stemden, dit is wat democratie betekent.’

Dat was echter niet de definitie van de Italiaanse Uitgeversbond. Er werden rechtszaken voorbereid en er klonken stemmen op die het aftreden van Brugnaro eisten. Marco Pillolo, voorzitter van de Uitgeversbond, verklaarde het volgende:

Venetië was ooit de hoofdstad van de boekdrukkunst. En boekdrukkers hebben één belangrijke grondstof nodig: het vrije woord. Ik zou hieraan willen toevoegen dat de kwaliteit van de verwijderde boeken niet eens meetelt. Het is nooit de taak van lokale of nationale politieke autoriteiten om de inhoud van boeken op scholen te bespreken.

Het werd Luigi Brugnaro heet onder zijn voeten, hij moest er iets mee. Tijd winnen en afleiden, daarmee ontsnap je uit de arena. En dan zit er voor een bestuurder soms maar één ding op: een speciale commissie in het leven roepen.

Brugnaro liet een comité van ouders kijken naar de lijst van afgekeurde prentenboeken. Zij mochten bepalen welke boeken doorgebladerd mochten worden door de Venetiaanse kleuters. De ouders wikten, wogen en besloten: van de 49 boeken mochten er 47 toch weer de kleuterscholen in.

Piccolo Uovo bleef verboden. In openbare bibliotheken en boekwinkels in Venetië was het boek gewoon te vinden, maar vanuit de gemeente werd het niet naar de kleuterscholen gedistribueerd.

En het cadeaupakket van Francesca Pardi? De interne post van het Vaticaan bleek haar boeken keurig te hebben bezorgd tot in de werkkamer van de Heilige Vader. ‘Toen ik de envelop met een reactie van de Paus in mijn eigen brievenbus vond, stond ik op het punt

flauw te vallen van emotie', vertelde Pardi in een interview. Via zijn assistent Monseigneur Peter Brian Wells bedankte de Paus haar hartelijk voor haar geschenk. Hij hoopte dat het gesprek over dit thema bleef plaatsvinden met het oog op de menselijke en christelijke waarden. 'Ik *wilde* gewoon dat hij mijn boek zelf open zou slaan, er doorheen zou bladeren en met eigen ogen zou zien dat het respectvol is', aldus Pardi.

Ook al steunde de Paus de inhoud van het boek nergens expliciet, hij schreef niet dat het *niet* gelezen mocht worden. In het slotwoord van de brief zegende hij het gezin van Francesca, inclusief haar vrouw en vier kinderen. Francesca zag dat als een belangrijk signaal en deelde de hele brief op haar eigen Facebookpagina.

Het Vaticaan was *not amused*. 'Gebruikmaken van de inhoud van deze persoonlijke brief aan mevrouw Pardi op een openbaar kanaal is volledig misplaatst', zegt pater Federico Lombardi. 'Het is routine en beleefd om een inkomende brief te beantwoorden. De brief heeft op geen enkele manier de bedoeling gehad iets te onderschrijven dat niet in overeenstemming is met het Evangelie.'

Een zoekplaat met een tepel

– *Waar is Wally?*

Prentenboek van Martin Handford | Jaar van uitgave: 1987

Beschrijving verbod: **Verenigde Staten, 1992**

ZOEKPLATEN

Je moest er lang naar zoeken, maar er was geen twijfel over mogelijk: het was er een. Jessica, het dochttertje van mevrouw Godfrey uit New Hampshire, ontdekte hem terwijl ze een legpuzzel maakte van een plaat uit *Waar is Wally?*. En dat bracht nogal wat teweeg. Waar was de tepel?

De zoekboeken van de Engelse tekenaar Martin Handford (1956) staan garant voor urenlang kijkplezier en eindeloze kwelling. Zijn rijk geïllustreerde platen verleiden de lezer tot een ontdekkings-tocht naar Wally en zijn vrienden Woef, Wendy, Tovenaar Witbaard en slechterik G. Spuis. Te midden van kriewelende mensenmassa's is het zaak hen te spotten. Ze daadwerkelijk vinden voelt als een kort moment van triomf, tot je de volgende bladzijde weer verder gaat.

Het werk van Handford valt in een genre dat met een mooi woord *Wimmelbilderbücher* wordt genoemd: full-spread woordeloze pagina's met tekeningen van mensen, dieren en objecten. Deze speelse prentenboeken leiden je niet door een voorbedacht verhaal van A naar B: ze laten het je zelf maar een beetje uitvogelen, terwijl je met je wijsvinger over de bladzijde glijdt. Beroemde 'zoekplaten' zijn de klassieke kunstwerken van Pieter Brueghel de Oudere en Hieronymus Bosch. Bekend zijn ook de ontdekboeken van Richard Scarry en Charlotte Dematons.

In commercieel opzicht spant *Wally* de kroon: daarvan zijn circa

71,5 miljoen boeken wereldwijd verkocht in 33 landen. Slechts de titel behoeft een vertaling. Daarom heet Wally ook niet overal hetzelfde: in het Duits heet hij Walter, in het Vietnamees Van Lang en in het Italiaans Ubaldo.

Het verhaal van dit boekverbod speelt in Amerika en daar heet hij Waldo.

NASHUA, NEW HAMPSHIRE, 1992

Eileen Godfrey deed, zoals iedere week, de grote boodschappen bij BJ's Wholesale Club, een megamarkt met torenhoge schappen. Een boodschappenlijstje had ze niet meer nodig: cornflakes, pasta, wc-papier; het ging automatisch. Bij de kassa gooide ze, in een opwelling, toch nog een legpuzzel in haar kar – een puzzel die gemaakt was van bladzijde 2 en 3 uit *Where Is Waldo?*: de strandscène.

Eenmaal thuis gekomen ging dochter Jessica er op haar knietjes mee aan de slag. Ze haalde de stukjes uit de doos en legde ze met de gekleurde kant boven. Eerst de hoeken, dan de randen. Zwemmers, schepjes, badmeesters en een ijscoman: een drukke Waldo-zomermiddag aan de kustlijn. Ze puzzelde de stukjes ijverig bij elkaar, af en toe turend naar de deksel van de doos. Bijna af, nog een paar stukjes. Ineens viel haar moeders oog op iets, een vreemd lichaamsdeel, verstopt tussen parasols en opblaasdolfijnen. Het puzzelstukje behoorde toe aan een op haar buik liggende vrouw, met een losgeschoten groen bikinitopje. Nog kleiner dan een speldenknop was de tepel.

Mevrouw Godfrey aarzelde geen moment en verwijderde het puzzelstukje vakkundig en met indrukwekkende snelheid uit de kamer, evenals de deksel. Ze reikte naar de telefoon, kijkend naar het stukje tussen haar twee vingers, en belde met nauwelijks ingehouden woede naar Doug Rogers, filiaalhoofd van BJ's:

Ja, Eileen Godfrey hier. Hoe. Durft u. Mijn onschuldige kind.
Zonder toestemming. Te confronteren. Met. Een. Tepel!

Aan de andere kant van de lijn was de schok voelbaar. 'Geschikt voor kinderen van 5-12 jaar staat er op de doos, en dan krijgen we dit',

zou mevrouw Godfrey eraan hebben toegevoegd. In een vloek en een zucht beval Doug Rogers zijn vakkenvullers om maatregelen te nemen. De overgebleven puzzeldozen werden uit de winkel afgevoerd, de container in. Dochter Jessica keek beduusd naar het stukje vrijgekomen vloerbedekking. Niet af.

MOST CHALLENGED BOOKS LIST

De kritiek op deze tekening uit *Where Is Waldo?* stond niet op zichzelf. Elders in de Verenigde Staten (East Hampton, New York) werd niet de puzzel, maar het Waldo-boek op aandringen van een moeder uit een schoolbibliotheek verwijderd, en meer scholen volgden. Tien jaar lang, tussen 1990 en 2000, stond het boek in de top 100 van de *Most Challenged Books List* van de American Library Association.

Ook de puzzelfabrikant nam de klachten serieus. 'Onze experts hebben de puzzelplaat met een vergrootglas bestudeerd en delen de conclusie dat het inderdaad een tepel is', aldus Pat Duncan, voorzitter van de Great American Puzzle Factory uit South Norwalk. 'Maar we beschouwen het als iets onschuldigs, nauwelijks pornografisch.'

De uitgever van de *Where Is Waldo?*-boeken, Walker Books, besloot in de jaren negentig desondanks voortaan een aangepaste editie van het kinderboek uit te brengen. In de herdrukken is het topje niet langer losgeschoten, maar zit het met een knoopje vast op de rug. In alle latere edities is de tepel niet meer te vinden, ook niet op de Europese markt.

Hoewel Martin Handford kennelijk bewust de tekening heeft aangepast, heeft hij nooit bekend gemaakt wat hij zelf vond van alle commotie. De teruggetrokken illustrator gaf in 1990 zijn laatste interview. Hij had weinig behoefte aan publiciteit en heeft dat, in ieder geval vanuit promotie-oogpunt, ook nooit nodig gehad. De invloed van Waldo reikte immers verder dan hij bij zijn eerste schets ooit had kunnen bevroeden.

Er zijn Waldo-games, Waldo-merchandise en internationale Where Is Waldo Meet-ups, waarbij recordpogingen worden gedaan om zoveel mogelijk Waldo's – met streepjestrui en bril – bij elkaar te krijgen. Zelfs via Google Earth kan Waldo gezocht worden: kunstenaar Melanie Cole schilderde voor haar project *Where on Earth Is Waldo* een enorme Waldo op een dak ergens in Canada, alleen vindbaar via Street View of drone-zoektochten. Waldo is uitgegroeid tot een wereldwijd begrip, zijn maker is een mysterie.

Toch intrigeert het: als de ophef over de aanpassing in deze kinderboekenklassieker in de huidige tijd was ontstaan, had Martin Handford dan hetzelfde gedaan of had hij het juist vertikt om het topje vast te knopen? Zou het heden ten dage überhaupt niet in hem opkomen om het lichaamsdeel in te tekenen? Gaat het hier om een onbelangrijk stipje inkt, of is het toch een principiële kwestie?